

Sygn. akt IV CSK 115/18

POSTANOWIENIE

Dnia 22 maja 2019 r.

Sąd Najwyższy w składzie:

SSN Mirosława Wysocka (przewodniczący)

SSN Grzegorz Misiurek

SSN Kazimierz Zawada (sprawozdawca)

w sprawie z wniosku J. S.
przy uczestnictwie Z. S.
o podział majątku wspólnego,
po rozpoznaniu na posiedzeniu niejawnym w Izbie Cywilnej
w dniu 22 maja 2019 r.,
skargi kasacyjnej wnioskodawczyni
od postanowienia Sądu Okręgowego w Ł.
z dnia 15 listopada 2017 r., sygn. akt I Ca (...),

- 1) oddała skargę kasacyjną,**
- 2) zasądza od wnioskodawczyni na rzecz uczestnika kwotę 12500 (dwanaście tysięcy pięćset) zł tytułem zwrotu kosztów postępowania kasacyjnego.**

UZASADNIENIE

J. S. wniosła o uzupełniający podział majątku wspólnego jej i jej byłego męża Z. S., w stosunku do podziału dokonanego umową z dnia 5 sierpnia 2011 r., zawartą w kancelarii notarialnej T. P.

W toku postępowania wnioskodawczynie zakwestionowała ten podział (jego ważność) i wystąpiła o dokonanie przez sąd podziału całego majątku wspólnego jej i jej byłego męża.

W uzasadnieniu zaznaczyła, że najpierw, umową z dnia 22 grudnia 2009 r., została ustanowiona między nią a mężem rozdzielność majątkowa. Następnie dokonali oni, wspomnianą już umową z dnia 5 sierpnia 2011 r., podziału majątku wspólnego. Później zawarli kilka aneksów do tej umowy. Wyrokiem z dnia 9 stycznia 2013 r. został orzeczony ich rozwód.

Wnioskodawczynie kwestionując umowny podział majątku wspólnego powołała się na to, że umowę o podział majątku wspólnego zawarła wskutek błędu wywołanego przez uczestnika oraz syna jej i uczestnika, M. S. Pod wpływem męża i syna podpisała w dniu 5 sierpnia 2011 r. umowę o podział majątku wspólnego w przekonaniu, że umowa ta dotyczy tylko majątku nieruchomego. W dniu 15 lutego 2016 r. wnioskodawczynie złożyła w formie aktu notarialnego oświadczenie o uchyleniu się od skutków prawnych oświadczenia woli w postaci podpisania umowy o podział majątku wspólnego z dnia 5 sierpnia 2011 r.

Ponadto powoływała się na różnego rodzaju inne naruszenia prawa, mogące oddziaływać na zawartą w dniu 5 sierpnia 2011 r. umowę o podział majątku wspólnego, m.in. na sfałszowanie dokumentu bankowego i krzywdzące w stosunku do niej akty nielojalności Z. S.

Wystąpiła o objęcie podziałem w postępowaniu, które wszczęła: udziału w wysokości 99% w Przedsiębiorstwie Produkcyjno-Handlowym "E." spółka jawna Z. S., udziału w wysokości 50% w „D. Spółka Jawna Z. i S.”, środków pieniężnych na rachunkach Z. S., środków pieniężnych pobranych przez Z. S. z majątku wspólnego i nierozliczonych – w tym 670 000 zł oraz 414 000 dolarów amerykańskich, obrazu (...), ok. 40 jednostek broni, w tym broni kolekcjonerskiej i z urządzeniami optycznymi, 1 kg złota w monetach, sztabkach i biżuterii, kolekcji trofeów łowieckich: 250 sztuk o wartości około 1 miliona zł.

Wniosła także o zasądzenie połowy pożytków uzyskanych ze spółek D. i E. w okresie od 22 grudnia 2009 r., z odsetkami ustawowymi do dnia złożenia wniosku o podział majątku wspólnego.

Zażądała przyznania wymienionych składników majątkowych w całości uczestnikowi, za spłatą na jej rzecz, z odsetkami od dnia złożenia wniosku o podział majątku dorobkowego, z dwoma wyjątkami: od kwoty 670 000 zł – od dnia 30 grudnia 2008 r., a od kwoty 414 000 dolarów amerykańskich – od 23 grudnia 2008 r.

Postanowieniem wstępnym z dnia 9 czerwca 2017 r. Sąd Rejonowy oddalił wniosek o ustalenie, że umowa o podział majątku wspólnego zawarta w dniu 5 sierpnia 2011 r. przed notariuszem T. P. jest nieważna oraz ustalił, że umową tą nie została objęta nieruchomość składająca się z działek o numerach ewidencyjnych 819/3, 819/4 i 819/10, o łącznej powierzchni 1,1001 ha, położona w miejscowości S.

Oddalenie wniosku o ustalenie, że umowa o podział majątku wspólnego zawarta w dniu 5 sierpnia 2011 r. jest nieważna, Sąd Rejonowy uzasadnił brakiem podstaw do przyjęcia na tle dokonanych w sprawie ustaleń faktycznych, że wnioskodawczyni zawierając umowę o podział majątku wspólnego w dniu 5 sierpnia 2011 r. działała pod wpływem błędu. Uznał za niezasadne także inne twierdzenia wnioskodawczyni odnoszące się do okoliczności zawarcia w dniu 5 sierpnia umowy o podział majątku wspólnego.

Sąd Okręgowy postanowieniem z dnia 15 listopada 2017 r. oddalił apelację wnioskodawczyni od postanowienia wstępnego Sądu Rejonowego, zarzucając m.in., że Sąd Rejonowy nie ocenił umowy o podział majątku wspólnego z dnia 5 sierpnia 2011 r. także w świetle art. 58 § 2 k.c., choć wniosek obejmował stwierdzenie nieważności tej umowy.

Oddalając apelację, Sąd Okręgowy podzielił w całości ustalenia i oceny prawne Sądu Rejonowego. Podkreślił, iż w okolicznościach sprawy nie można mówić o nieważności umowy o podział majątku wspólnego ze względu na jej sprzeczność z zasadami współżycia społecznego, jak też – że w toku postępowania nie przedstawiono żadnych dowodów mogących podważyć swobodne i świadome podjęcie decyzji i wyrażenia woli w dniu 5 sierpnia 2011 r. przez wnioskodawczynię. Podnoszona przez nią kwestia przemocy w rodzinie i terapii z tego powodu nie została udowodniona. Umowa o podział majątku została

sporządzona w formie aktu notarialnego, a to zabezpieczało interesy skarżącej. Podpisanie przez wnioskodawczynię umowy o podział majątku wspólnego, w której udziały w spółkach nie były wymienione jako majątek wspólny, potwierdzało, że udziały te stanowią majątek osobisty uczestnika. Zważywszy, że w okresie od 2011 r. do 2015 r. wnioskodawczyni nie poruszała kwestii rozliczenia udziałów w spółkach, należy przyjąć, że uznawała, że uczestnik nabył je za środki ze swojego majątku osobistego albo zdecydowała, że nie chce spłaty z tego tytułu.

Zaskarżając w całości postanowienie Sądu Okręgowego z dnia 15 listopada 2017 r. wnioskodawczyni przytoczyła jako podstawy kasacyjne: naruszenie art. 328 § 2 i art. 326 § 3 w związku z art. 391 § 1 i art. 13 § 2 k.p.c. wskutek niewskazania w treści uzasadnienia podstawy faktycznej rozstrzygnięcia oraz niewyjaśnienia podstawy prawnej rozstrzygnięcia; naruszenie art. 378 § 1 w związku z art. 391 § 1 i art. 13 § 2 k.p.c. wskutek nierozpoznania podniesionego w apelacji zarzutu naruszenia art. 233 § 1 k.p.c.; naruszenie art. 84 § 1 i 2 w związku z art. 86 § 1 i art. 918 § 1 i 2 k.c. przez niewłaściwe zastosowanie i uznanie, że nie było podstaw do przyjęcia nieważności umowy o podział majątku wspólnego; naruszenie art. 80 § 1-3, art. 81 i art. 94 § 1 ustawy z dnia 14 lutego 1991 r. - Prawo o notariacie (jedn. tekst: Dz.U. 2016.1796 ze zm.; obecnie jedn. tekst: Dz.U. 2019.540) przez uznanie, że notariusz T. P. wypełnił prawidłowo i należycie obowiązki zawodowe przy sporządzaniu aktu notarialnego umowy o podział majątku wspólnego; naruszenie art. 31 § 1 k.r.o. przez niezastosowanie w odniesieniu do udziału uczestnika w D. i S. sp.j., a na wypadek uznania, że udział ten wchodzi do majątku osobistego uczestnika – naruszenie art. 45 § 1 k.r.o. przez uznanie, że nie ma podstaw do rozliczenia nakładu z majątku wspólnego na pokrycie wkładu uczestnika w tej spółce; naruszenie art. 45 § 1 k.r.o. przez uznanie, że nakład na pokrycie wkładu uczestnika w PPH E. sp. jawna nie podlega rozliczeniu w ramach podziału majątku wspólnego; naruszenie art. 31 § 2 pkt 2 k.r.o. przez niezastosowanie, mimo że w skład majątku wspólnego wchodził dochód wypracowany, pobrany jak i niepobrany uczestnika z tytułu pozostawania współnikiem w spółkach jawnych E. i D.; naruszenie art. 58 § 2 k.c. przez uznanie, że w okolicznościach sprawy nie można mówić o nieważności umowy o podział majątku wspólnego.

Sąd Najwyższy zważył, co następuje:

Kodeks cywilny różnicuje sankcje wadliwej czynności prawnej.

W razie złożenia oświadczenia woli pod wpływem błędu w okolicznościach wchodzących w zakres hipotezy normy art. 84 k.c. lub pod wpływem błędu wywołanego podstępem (art. 86 k.c.), można uchylić się od skutków prawnych takiego oświadczenia woli (art. 88 k.c.). Mówi się wówczas o nieważności względnej czynności prawnej lub o wzruszalności czynności prawnej (terminy doktrynalne, którymi szeroko posługuje się praktyka).

Jeżeli zaś treść czynności prawnej jest sprzeczna z ustawą lub z zasadami współżycia społecznego (art. 58 § 1 i 2 k.c.), to taka czynność nie wywołuje, od początku i definitywnie, żadnych zamierzonych skutków prawnych – co sąd uwzględnia z urzędu, a każdy, kto ma tym interes prawny, może się na to powołać. Mówi się wówczas o nieważności czynności prawnej (termin ustawowy) lub o bezwzględnej nieważności czynności prawnej (termin doktrynalny, szeroko używany w praktyce).

Wnioskodawczynie domagając się ustalenia nieważności umowy o podział majątku wspólnego używa terminu nieważność, niezbyt precyzyjnie, w szerokim znaczeniu, obejmując jego zakresem zarówno nieważność względną – o czym świadczy powoływanie się na zawarcie tej umowy pod wpływem błędu, jak i nieważność bezwzględną – o czym świadczy w szczególności powoływanie się na sprzeczność tej umowy z zasadami współżycia społecznego.

W takim samym szerokim znaczeniu, nawiązując do żądań i twierdzeń wnioskodawczynie, używał terminu nieważność Sąd Rejonowy, badając w związku z wnioskiem o ustalenie nieważności umowy o podział majątku wspólnego, czy wnioskodawczynie zawarła tę umowę pod wpływem błędu.

Z użyciem terminu nieważność w takim szerokim znaczeniu mamy do czynienia również w zaskarżonym skargą kasacyjną postanowieniu Sądu Okręgowego.

Zaakceptowane przez Sąd Okręgowy oddalenie przez Sąd Rejonowy wniosku o ustalenie nieważności umowy o podział majątku wspólnego oznacza

zatem odmowę uznania stwierdzenia, że umowa ta nie wywarła skutków prawnych, gdyż – wbrew twierdzeniom wnioskodawczynie – brak podstaw do uznania tej umowy za bezwzględnie nieważną, jak i do przyjęcia, iż wnioskodawczynie skutecznie uchyliła się od skutków prawnych zawarcia tej umowy pod wpływem błędu.

Przed odniesieniem się do przytoczonych w skardze podstaw kasacyjnych warto też, dla uniknięcia nieprozumień, przypomnieć założenia postępowania kasacyjnego oraz postępowania apelacyjnego.

Celem postępowania kasacyjnego jest kontrola prawidłowości zastosowania prawa przez sąd drugiej instancji w granicach zaskarżenia oraz podstaw kasacyjnych. Podstawami skargi kasacyjnej mogą być naruszenia zarówno przepisów postępowania, jak i przepisów prawa materialnego. Naruszenie przepisów postępowania uzasadnia uwzględnienie skargi kasacyjnej tylko wtedy, gdy mogło mieć wpływ na wynik sprawy. Nie każde też naruszenie prawa materialnego uzasadnia uwzględnienie skargi kasacyjnej. Skarga kasacyjna podlega oddaleniu, jeżeli zaskarżony wyrok, mimo błędnego uzasadnienia, odpowiada prawu.

Postępowanie kasacyjne nie obejmuje zatem ponownego merytorycznego rozpoznania sprawy, lecz ogranicza się do kontroli wyroku (postanowienia w postępowaniu nieprocesowym) sądu drugiej instancji w granicach zaskarżenia i podstaw kasacyjnych. Stąd wyłączenie z zakresu możliwych podstaw skargi kasacyjnej zarzutów dotyczących ustalenia faktów lub oceny dowodów (art. 398³ § 3 k.p.c.), związanie Sądu Najwyższego przy rozpoznawaniu skargi kasacyjnej ustaleniami faktycznymi stanowiącymi podstawę zaskarżonego wyroku lub postanowienia w postępowaniu nieprocesowym (art. 398¹³ § 2 w związku z art. 13 § 2 k.p.c.), a także zacieśnienie, zgodnie z ustaloną linią orzecznictwa, możliwości oparcia skargi kasacyjnej na naruszeniach przez sąd drugiej instancji art. 328 § 2 k.p.c. – tylko do uchybień uniemożliwiających przeprowadzenie kontroli kasacyjnej.

Inaczej postępowanie apelacyjne – w ujęciu przepisów art. 367-391 k.p.c. obejmuje ono ponowne, merytoryczne rozpoznanie sprawy, w granicach zaskarżenia wyroku (postanowienia w postępowaniu nieprocesowym) sądu

pierwszej instancji (co do odstępstw w postępowaniu nieprocesowym zob. postanowienie Sądu Najwyższego z dnia 17 września 1999 r. I CKN 379/98). Sąd odwoławczy w postępowaniu apelacyjnym rozpoznaje sprawę na nowo, w sposób w zasadzie nieograniczony. Jest w tym postępowaniu związany jedynie zarzutami naruszenia prawa procesowego, nie wiążą go natomiast zawarte w apelacji zarzuty naruszenia prawa materialnego. Wyrok (postanowienie w postępowaniu nieprocesowym) sądu drugiej instancji jako sądu orzekającego merytorycznie musi się opierać na ustalonej samodzielnie przez ten sąd podstawie faktycznej i prawnej. Sąd drugiej instancji w uzasadnieniu wyroku (postanowienia w postępowaniu nieprocesowym) obowiązany jest wskazać podstawę faktyczną i prawną wydanego rozstrzygnięcia. Ustalenia faktyczne sądu drugiej instancji mogą opierać się na materiale zebrany w postępowaniu przed sądem pierwszej instancji i w postępowaniu apelacyjnym albo na materiale zebrany wyłącznie w postępowaniu przed sądem pierwszej instancji (art. 382 k.p.c.). Jeżeli sąd odwoławczy akceptuje ustalenia faktyczne i oceny prawne sądu pierwszej instancji, może wywiązać się z przewidzianego w art. 328 § 2 w związku z art. 391 § 1 i art. 13 § 2 k.p.c. obowiązku podania w uzasadnieniu wyroku (postanowienia w postępowaniu nieprocesowym) podstawy rozstrzygnięcia przez samo wskazanie – wyraźnie lub w sposób dorozumiany - że podziela ustalenia faktyczne i oceny prawne sądu pierwszej instancji (wyrok Sądu Najwyższego z dnia 16 czerwca 2016 r., V CSK 581/15 i cytowane w nim orzecznictwo).

W świetle powyższych uwag, za bezzasadny należało uznać, wysunięty przez skarżącą na pierwszy plan, zarzut naruszenie art. 328 § 2 w związku z art. 391 § 1 i art. 13 § 2 k.p.c., wsparty – w zakresie odnoszącym się do motywów ustnych zaskarżonego postanowienia – zarzutem naruszenia art. 326 § 3 w związku z art. 391 § 1 i art. 13 § 2 k.p.c. Sąd Okręgowy wywiązał się z obowiązku podania w uzasadnieniu postanowienia podstawy podjętego rozstrzygnięcia przez wskazanie – uzupełnione dodatkowymi wyjaśnieniami – że podziela ustalenia faktyczne i oceny prawne sądu pierwszej instancji.

Podstawę przyjętej przez Sąd Okręgowy w ślad za Sądem Rejonowym oceny, że umowa o podział majątku wspólnego nie była bezwzględnie nieważna, ani nie doszło do skutecznego uchylenia się przez wnioskodawczynię od skutków

prawnych tej umowy z powodu błędu, stanowiły zatem ustalenia faktyczne tożsame ze stanem faktycznym, leżącym u podstaw postanowienia Sądu Rejonowego, szeroko i dokładnie w uzasadnieniu tego postanowienia omówionym.

Zmierzający do podważenia prawidłowości tych ustaleń zarzut naruszenie art. 378 § 1 w związku z art. 391 § 1 i art. 13 § 2 k.p.c. wskutek nierozpoznania przez Sąd Okręgowy podniesionego w apelacji zarzutu naruszenia art. 233 § 1 k.p.c. jest bezzasadny. Sąd Okręgowy do zawartej w apelacji krytyki oceny dowodów przez Sąd Rejonowy. w aspekcie zasady swobodnej oceny dowodów wyrażonej w art. 233 §1 k.p.c., odniósł się na s. 15 i 16 uzasadnienia.

Wobec tego, że Sąd Najwyższy przy rozpoznawaniu skargi kasacyjnej jest zgodnie z art. 398¹³ § 2 k.p.c. związany ustaleniami faktycznymi stanowiącymi podstawę zaskarżonego orzeczenia, ocena wszystkich pozostałych zarzutów kasacyjnych, dotyczących przepisów prawa materialnego oraz art. 80 § 1-3, art. 81 i art. 94 § 1 ustawy - Prawo o notariacie, powinna być przeprowadzona z uwzględnieniem tych właśnie ustaleń. W zestawieniu zaś z tymi ustaleniami wszystkie zarzuty, o których mowa, okazały się bezzasadne, ponieważ stanowią w istocie niedopuszczalną polemikę z tymi ustaleniami. Skarżąca formułując te zarzuty nie odwołała się do dokonanych w sprawie ustaleń, wiążących Sąd Najwyższy w myśl art. 398¹³ § 2 k.p.c., lecz oparła je na „własnej wizji” stanu faktycznego.

Mając to na względzie, Sąd Najwyższy na podstawie art. 398¹⁴ w związku z art. 13 § 2 k.p.c. oddalił skargę kasacyjną, a o kosztach postępowania kasacyjnego rozstrzygnął zgodnie z art. 520 § 3 k.p.c. oraz § 2 pkt 9, § 4 pkt 8 i § 10 ust. 4 pkt 2 rozporządzenia Ministra Sprawiedliwości z dnia 22 października 2015 r. w sprawie opłat za czynności adwokackie (Dz.U. 2015.1800 ze zm.).